

SELÂHATTİN ENİS'İN *NERİMAN* ROMANINDA KADIN

*Hümevra ECEVİT**

ÖZET

Batılılaşma sürecinde, Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki temel ayrımlardan birinin “kadın hürriyeti” olduğunu fark eden aydınlar ve sanatçılar, bu sorunu eserlerinde kuvvetle işlemişlerdir. Başlarda modernleşmenin nesnesi olan kadın, Servet-i Fünûn dönemi eserlerinde; özgür, eğitilmiş bireyler olarak işlenmiştir. Meşrutiyet dönemindeyse zihinlerdeki “ideal kadın” imajına, “Türk milletini yükseltecek temel varlık” imgesi eklenmiştir.

“Neriman” romanı, Servet-i Fünûn zevk ve anlayışının etkisini göstermekle birlikte bir Meşrutiyet dönemi eseridir. Bu çalışmada; ileride, toplumun sosyal sorunlarını acımasızca ele alacak olan ve kadını yozlaşmanın birinci derecede sorumlusu gören Selâhattin Enis'in ilk romanı Neriman'da, kadın sorununu hangi boyutuyla işlediği üzerinde duruldu.

***Anahtar Sözcükler:** Selâhattin Enis, kadın, Batılılaşma süreci, aile, sosyal hayat, aşk, Natüralizm.*

ABSTRACT

The Woman in Selâhattin Enis' Novel “Neriman”

The scholars and artists, realizing that one of the main distinguishing factors between western and oriental civilization is the “freedom of women” looked into this issue consistently in their works. The women which were perceived as an object of westernization at first, were seen as free and educated individual at “Servet-i Fünûn” era. In the constitutional period, in addition to ideal woman image in mind, the image of “the utmost being to raise the Turkish nation” is contributed.

* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi.

The novel “Neriman” is a constitutional period product as well as indicating the aesthetic and understanding impact of Servet-i Fünûn era. In this work, the scale and perspectives of study by Selâhattin Enis who would handle the social problems relentlessly and see women as primarily responsible for the assimilation in the society in the future, is issued.

Key Words: Selâhattin Enis, woman, westernization process, family, social life, love, naturalism.

GİRİŞ

İlk romanı *Neriman*'¹ henüz on yedi yaşında yazan Selâhattin Enis [Atabeyoğlu] (1892-1942) edebiyat anlayışı ve dünya görüşüyle kimilerince döneminin “*en realist romancı*” kimilerince “*Türkiye'nin Zola'sı*” olarak anılmıştır. Yaşadığı dönemde ve sonrasında görmezden gelinen Selâhattin Enis'ten Behçet Necatigil'in deyişiyle “*Nihat Sami Badarlı'ya kadar edebiyat tarihlerinde tek satır söz eden olmaz.*” (1977) Nihat Sami Banarlı, Selâhattin Enis hakkında şunları söyler:

“*Bu devrin diğer mühim bir hikâye ve roman muharriri, içtimâî hayatın acı ve açık sahnelerini, sert ve keskin çizgilerle belirtmekten çekinmeyen, realist san'atkâr Salahaddin Enis (1892-1942)dir. Gazetecilikte geçen hayatı esnasında kaleme aldığı Neriman, Zâniyeler, Sârâ, Bataklık çiçeği, Cehennem yolcuları gibi eserlerinde, “insan”ın insanlık ötesi tarafları üzerinde ısrarla duran bir özellik vardır.*” (Banarlı, 1979: 1244)

Döneminin yozlaşmışlığını hikâyelerinde, romanlarında; çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı yazılarında acımasızca dile getiren yazarın, bastırıldığı bir hikâye kitabı² ve dördü gazetelerde tefrika hâlinde kalmış olan sekiz romanı bulunmaktadır³. Selâhattin Enis, ilk eseri *Neriman*'dan başlayarak tüm romanlarında toplum sorunlarını, özellikle de Batılılaşmanın yanlış anlaşılmasına dayanan ahlaki bozulmaların bireyleri götürdüğü mutsuzluğu, keskin bir gerçekçilikle göstermekten çekinmemiştir.

¹ Alt başlığı “Baharlar Hazanlar” olan eseri Selâhaddin Enis, 17 yaşındayken yazmış, ancak üç yıl sonra bastırabilmiştir. (İstanbul: Cemiyet Matbaası, 1328) Bkz: Nur Gürani Arslan, *Selahattin Enis'in Romanlarında Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarına Bir Bakış, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2003, s.34*

² Yazarın sadece on üç hikâyesini bir araya getirip bastırıldığı *Bataklık Çiçeği*, gazete ve dergilerde çıkmış on hikâyesi daha eklenerek Latin harfleriyle basılmıştır. (Selâhattin Enis, *Bataklık Çiçeği*, Haz. M. Kayahan Özgül. İstanbul: Arma Yayınları, Nisan 2000)

³ *Zâniyeler*, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1339/1342; *Sârâ*, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1342-1339 (1926); *Cehennem Yolcuları*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1926. *Orta Malı, Ayarı Bozuklar, Endam Aynası* ve *Mahalle* isimli romanları tefrika halinde yayımlandıkları gazetelerde kalmışlardır.

Selâhattin Enis, *Neriman* romanı için “*Buna bir eser demekten fazla bir kalem tecrübesi demek daha doğru olur.*” (Kudret, 1967: 206) demiştir. Bu çalışmada -eserin acemilik ürünü oluşu dikkatten uzak tutulmadan-yazarın *Neriman* adlı romanında kadına bakışı, Natüralist anlayışı da sorgulanarak, incelenmeye çalışılmıştır.

Gerek hikâye ve romanlarında gerekse gazete ve dergi yazılarında aile kurumundaki mutsuzlukların, sosyal hayattaki çözümlerin neredeyse temel nedeni olarak “kadın”ı gösteren Selâhattin Enis, romanlarında; İstanbul'un rezil yaşantılar süren salon kadınları, eşlerini aldatan kadınlar ve hayat kadınlarından seçtiği örneklerle sosyal eleştiriler yapmıştır. *Cehennem Yolcuları*'nda Necla, cephedeki eşini aldatır, hatta gayr-i meşru bir çocuk doğurur. *Sara* romanının kahramanı Sara eşine ihanet eder. *Zaniyeler*'de Fitnat, yalnız eşini aldatmakla kalmaz, İstanbul'da çirkin yollarla para kazanan erkekleri tuzağına düşürüp kendince bu yolla masumların, hakkı yenmişlerin intikamını alır. Selâhattin Enis bu kadınlara alabildiğine acımasız bir bakış açısıyla yaklaşırken hayat kadınlarını onların yanında masum görür ve gösterir. *Neriman* romanında ise yazar, biraz ilk gençliğinin verdiği duygusallık çokça da Edebiyat-ı Cedide etkisi ile daha yumuşak bir kadın profili çizer. Buna rağmen eserde özellikle aile saadetinin dağılmasında, dolaylı ya da doğrudan kadını suçlamak için sesini yükseltmeye hazırlanan bir Selâhattin Enis'i hissetmek zor değildir. Kadın konusundaki keskin, acımasız tavrı nedeniyle adını “kadın düşmanı”na çıkarmış olan yazar için farklı yorumlar yapılmıştır. Kimi, bu tavrı bir gönül yarasına kimi, Natüralist anlayışına bağlamıştır. Oğlu Cem Atabeyoğlu ise *Zaniyeler* romanına yazdığı önsözde babasının adının “kadın düşmanı”na çıkışıyla ilgili şunları söyler:

“*Babamın adı, “Kadın düşmanı”na da çıkmıştı. Eserlerinde kötü kadın tiplerini en realist çizgilerle ortaya çıkarması, kendisine bu sıfatın yakıştırılmasıyla kalmamış; bu nedenle bir gün Gülhane Parkı'nda bir hanım grubunun saldırısına uğradığı dedikodusu dahi gerçekmiş gibi tüm çevreye yayılmıştı.*” (Atabeyoğlu, 2011: 11) Cem Atabeyoğlu, aynı yazıda, babasının aslında “pek hassas bir insan” olduğunu belirtir.

Osman Gündüz, Selâhattin Enis'in yazı hayatına başladığı yılların bizde feminist faaliyetlerin yoğun olduğu bir döneme rastladığına dikkat çekerek, çevresince yumuşak huylu ve hoşgörülü bir insan olarak tanınan yazarın, kadını daha farklı bir görüşle yorumlayışını “*iç dünyasıyla uzlaşmayan bir mizaca sahip oluşuna*”; “*kadın kahramanlarının önemli bir bölümünü, kocasını aldatan yahut toplum için kangren olmuş düşük ahlâklı kadınlar arasından*“ seçmesini ise *isyankâr ve bedbin ruhuna* (Gündüz, 1988: 166) bağlar.

Batılılaşma Sürecinde Romanlarda ”Kadın ve Aile” ye Genel ve Kısa Bir Bakış:

Nüket Esen, Batılılaşma sürecinde kadının yaşadığı değişim ve dönüşümü şöyle dile getirir:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun tarihi boyunca eve kapalı olan kadın imparatorluğun batılılaşma çabaları içinde ev dışına açılmaya başlıyor. II. Mahmut zamanında kurulan batı tarzı okullar ve Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi ile devlet teşkilâtında başlatılmış olan yenilikler topluma yayılıyor. Bu dönemlerde Mısır'dan Mehmet Ali Paşa hanedanından aileler İstanbul'a geliyorlar. Daha önce batı tesiri altında kalmış olan Mısırlı hanımlar İstanbul'a batı modaları getiriyorlar. İstanbullu hanımlar onları taklide başlıyor.” (Esen, 1997: 2)

Orhan Okay, ailenin Tanzimat'la beraber sosyal hayatın en çok değişikliği uğrayan kurumlarından olduğunu söyler. *“Tanzimat romancısı, aşk konusunu işleyen eserlerinde Müslüman kadının iffetini korumaya, evlilik dışı ilişkilerde onu düşürmemeye dikkat sarf eder.”* (Okay, 2013: 85) diyen Okay, *“Servet-i Fünûn romancısının ise böyle bir endişesi kalmadığını, Türk kadınına, aşkla iffet arasındaki etik hesaplaşmasında aşkı”* (Okay, 2013: 86) tercih ettirebildiğini ekler. Evli veya evlenecek çiftler arasında denklik, yaş farkı gibi sorunlara da bu dönemde temas edilir.

Servet-i Fünûn edebiyatı, baştan sonuna kadar kadın ve aile problemlerini vazgeçilmez bir konu olarak kabul etmiştir. (Kavcar,1985) Kadın artık sosyal hayatta erkekten ayrı, evde tahta kafeslerin ardında yaşayan bir varlık olmaktan çıkmış, erkeklerle aynı ortamda bulunan bir birey olmuştur. Servet-i Fünûn romanlarında birey ve sosyal varlık olarak bir değer kazanan kadın, eserlerde düşüncelerini savunabilen, duygularını cesurca dile getiren, gerektiğinde direnebilen bir varlık olarak karşımıza çıkar.(1985)

Örneğin Aşk-ı Memnû'da Adnan Bey; Mai ve Siyah'ta Ahmed Cemil, kadınlara karşı son derece saygılı ve anlayışlıdılar. Mehmet Rauf'un romanlarında da kadının erkekle eşit tutulduğu açıkça görülür. (1985)

Servet-i Fünûn'un 1901'de dağılmasından sonra edebiyat dünyası bir duraklama devresi geçirir. Sarayın baskısı, derginin kapanmış olması, sanatçılar üzerinde hâkim olan psikolojik baskı gibi farklı nedenlerle açıklanabilecek dönem kısırlığı yalnız edebî ürünlerde değil genel olarak basın hayatında gözlemlenir. 1908'de ilan edilen Meşrutiyet'le birlikte, basın özlediği serbestliğe kavuşur.

İnci Enginün, *'II. Meşrutiyet' in ilanından sonra, o zamana kadar bir kısmı gizli devam etmekte olan fikir akımlarının ortaya çıktığını ve bunların birbirlerine de tesir ettiklerini'* (2010; s:387) belirttiikten sonra bu dönemde

sosyal eleştirilerin roman ve hikâye yoluyla anlatılmasının yaygın olarak benimsendiğini vurgular.

Natüralizme Genel Hatlarıyla Bir Bakış:

Natüralist yazar, genelde gözlem ve belgelere dayanma ilkesini benimsemekle beraber deneysel bilim yöntemine, soyaçekim gibi bilimsel bir konuya edebî eserde yer vererek “gözlem, belge ve deneye dayanarak 'deneysel roman' türünü meydana getirmek ister. Zola, gözlem yapan bir kişinin gözlediği olayları değiştiremeyeceğini, onları belli şartlar altında tekrarlama ve inceleme şansı olmadığını belirtir. Natüralizm gözlem bakımından Realizmi izler, ancak burada doğrulanması gereken bir varsayım (hipothése) vardır ve bu varsayım romanı yönetir. (Kefeli, 2014: 97) Natüralist romanda olay; kişilerin mizaçları, soyları ve çevreleri bize gösterilmek yani kişileri harekete geçiren nedenler açıklanmak suretiyle, âdeta romancının iradesi dışında kendi zorunlu sonucuna doğru yürür. Çevre, olayın bu yürüyüşünü etkileyen faktördür. Natüralizmde gördüğümüz; insanı fizyolojik şartlar, çevre ve içinde bulunulan durum bağlamında inceleme eğilimi modern roman anlayışının da temelini teşkil eder. Ancak Zola insanın temel içgüdülerine çok fazla önem verir ve kahramanlarını genellikle kaba, içgüdülerine göre yaşayan kişilikler olarak çizer. Onun karakterleri hayatlarının her safhasında içgüdülerine göre yaşar, vücutlarının ihtirasıyla sürüklenirler.

“*Selâhattin Enis hakkında yazanlar umumiyetle onu Emile Zola çizgisine bağlarlar.*” (Sınar, 2003: 143) diyen Alev Sınar, Emile Zola ile Selâhattin Enis'in eserleri arasında dikkat çekici bir fark bulunduğuna işaret eder. “*Emile Zola kahramanlarını yerleştiği olumsuz çevreyi öyle bir düzenler ki, bu çevreden kurtuluş onlar için asla mümkün değildir.*” (Sınar, 2003: 143) diyen Sınar, *Zaniyeler*'in aslî kahramanının içinde bulunduğu durumdan kurtulmasını Zola'nın anlayışına aykırı bulurken “*bu kurtuluşu köklü bir gelenek olan halk edebiyatının*” (Sınar, 2003: 143) etkisine bağlar.

Neriman Romanının Özeti²

Neriman ve Semih Vecdi, teyze çocuklarıdır. Semih Vecdi, Neriman'a aşkını itiraf eder. Neriman da bu aşka karşılık verir. Bir zaman sonra, Semih Vecdi babasının memuriyeti nedeniyle ailesiyle İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalır. Semih, Neriman'dan ayrıldıktan beş altı ay sonra teyzesinden bir mektup alır. Neriman'ı evlendirmişlerdir. Haydar Nebil Bey adında birisine vermişlerdir. Bundan böyle Semih, bütün kadınları

² Çalışmada, *Neriman* romanının 1328, İstanbul, Cemiyet Matbaası baskısı esas alınmıştır.

vefasızlıkla suçlamaya başlar. Kimi zamansa evliliğin Neriman'ın isteği dışında gerçekleşmiş olmasından ötürü, onu suçlamanın yersiz olduğunu düşünür. Semih, yedi yıl sonra İstanbul'a döner. Zaman onu kayıtsız kılmışken yeniden Neriman'ı görme düşüncesi, eski duygularını canlandırır. Karşı konulmaz bir arzuyla Haydar Nebil ve “eski arkadaşı” Neriman'ı görmeye, Ada'ya gider. Sonra, onları mutlu görmeye dayanamayacağını düşünerek geri dönmeye karar verir. Bu düşüncelerle sahil gazinosunda otururken, Haydar Nebil'i karşısında bulur. Haydar Nebil, Semih'in okul yıllarından tanıdığı ve sevdiği bir arkadaşıdır. Semih, Haydar Nebil'le birlikte Neriman'ın evine gitmeye bir yerde mecbur olur. İlk bir haftanın sonunda Semih'te vicdan sorgulamaları başlar. Oradan gitmesi gerektiğini düşünmektedir; çünkü Neriman'ın da kendisini hâlâ sevdiğini anlamıştır. Oysa arada Haydar Nebil vardır. Neriman, Semih'in gitmesine izin vermez ve sonrasında aralarındaki resmiyet günden güne yerini samimiyete bırakır. Bu arada Haydar Nebil'in sığılığı, sanata ilgisizliği -Semih'teki ince ruhla karşılaştırdıkça- Neriman'ı kocasından soğutur. Bir gün, Haydar Nebil'le Semih, İstanbul'a inerler. Semih, Beyoğlu'na geçer. Aldığı alkolün etkisiyle Ada' da Neriman'ın yalnız olması fırsatını değerlendirmek ister ve Ada'ya döner. Zaten fazlasıyla alkol almışken bir müddet de Neriman'la içer. O gece Semih ve Neriman birlikte olurlar. Sabah, Semih derin bir vicdan azabıyla Neriman'ın evinden, dönmek üzere, ayrılır.

Dar bir şahıs kadrosuna sahip olan eserin aslı şahısları Neriman ve teyze oğlu Semih'tir. Anlatım üçüncü ağızdan gerçekleştirilirse de yazar, düşüncelerini kimi yerde Semih'in iç sesiyle aktarır. Neriman'ın eşi Haydar Nebil ise aşk çıkmazında çatışma unsuru görevi görür. Pasiftir. Davranış ya da sözlerinden çok, varlığıyla sorun teşkil eder. Çünkü Neriman, Semih uzaklardayken Haydar Nebil'e verilmiştir. Yani Haydar Nebil, Neriman'ın hayatına isteği dışında girmiştir. Ayrıca Haydar Nebil, sanattan anlamayan, hayatı basit algılayan ve sığ yaşayan biri olarak ince ruhlu Neriman'a hitap etmez. Semih ise yaşayışıyla, ilgi alanlarıyla, şairane ruhuyla Neriman'ın bir erkekten bekleyeceği her şeye sahiptir. Üstelik onun ilk gençlik aşkıdır.

Kadın- Aşk- İhanet:

Roman, Neriman'ın teyze oğlu Semih'in aşkına karşılık vermesiyle başlar. İki genç, aşkın mutluluğunu en masum ve samimi hislerle yaşarlar. Neriman'ın aşka cevap verşi samimi olduğu kadar mahcuptur. Semih'in tuttuğu eller, ateşler içinde yanar. Masum olduğu kadar itaatkâr, bir o kadar çekingen uzanan eller; her haliyle Neriman'ın toyluğunu ve dokunulmamışlığını dillendirir.

“Sonra bu ateşler içinde yanan nermin eli aldı... O; mutî bir beyaz güvercin gibi itaat etti. O zaman Semih hissediyordu ki; bu eller titriyordu..

Onu dudaklarına götürdü.. Sonra kalbinin üzerine koydu.. Aynı zamanda ikisinin de vücudunda lerzeler dolaştı.. Bu genç, masum, mehâsin-perver, pür-sevdâ bir kalbin darabât-ı aşkını dinleyen ilk bakir el idi.” (Selâhaddin Enis, 1328: 9)

Semih, aşkı tüm tazeliğiyle ve coşkusuyla hissederken bile Neriman'a dair soru işaretlerine sahiptir. Onu “anlaşılmaz, gizemli, belirsiz” gibi sıfatlarla tanımlar. Oysa Neriman, henüz bu sıfatları hak edecek herhangi bir davranış sergilememiştir. Ancak şu sözler Neriman'ın anlaşılmaz bulunmasının nedenini açıklar gibidir:

“Neriman. .Onda anlaşılmaz bir ruh vardı. Bir ruh ki müphem, muamma, âlûd bir ruh, bir kadın ruhu...” (Selâhaddin Enis, 1328: 11-12)

Neriman'ın yalnızca kadın olması onun belirsiz, anlaşılmaz bulunması için Semih'e yetmiş olmalıdır.

Aşklarını tüm tazeliğiyle yaşadıkları günlerde beklenmedik bir şey olur. Babasının görevi nedeniyle Semih, İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalır. Yola çıktığında, henüz geminin güvertesindeyken, Neriman'ın aşkının samimiyetini sorgulamaya başlar. Hatta Neriman'ı aşkına hıyanet etmekle suçlar. Öyle ki suçlamayı genelleştirerek tüm kadınlara yöneltir. Hepsi çiçekten çiçeğe konan lakayt birer kelebeektir. O kadınlar ki gençlerin hayatını “*hurçın asabi bir çocuk gibi*” ellerinde oyuncak ederler, “*kırar, parçalar, dağıtırlar*”. (Selâhaddin Enis, 1328: 29) Eski güzelliklerini kaybettiklerinde ise bu kez kendilerini erkeklerin elinde oyuncak yapmak isterler.

Bu bakış ve hatta ifadeler, *Zaniyeler*'de Fitnat'ı, *Sara* romanında eşini dayıoğluyla aldatarak onun mahvına neden olan Sara'yı, *Cehennem Yolcuları*'nda ihanetiyle eşi Hâlet Bey'in ölümüne neden olan Neclâyı önceden haber verir gibidir.

Semih, yedi yıl sonra İstanbul'a döner ve aynı zamanda okuldan da arkadaşı olan Haydar Nebil'in ısrarıyla anılarının olduğu köşke gelir. Bir haftanın sonunda uyuduğunu zannettiği duyguları canlanır. Neriman da ona kayıtsız değildir. Bu noktada her iki âşıkta da iç çatışmaları başlar. Zira Neriman, evli bir kadındır. Bir yuvanın huzurunu bozacak olmak fikrini bile Semih kabul edemez. Üstelik okul yıllarından arkadaşı olan Haydar Nebil, saf kalpli ve masumdur. Neriman'ın gözünde ise Haydar Nebil, hissiz, kaba; fakat masumdur.

Semih ve Neriman'ı bir akşam “*bir tesadüf*”³ karşı karşıya ve yalnız olarak bir araya getirir. Semih, hâlâ için için suçladığı Neriman'ı üzme-

³ Selâhaddin Enis, iradenin dışında gelişen bir olay yaratmak istemiş ve Naturalist bakış çabasıyla Neriman ve Semih'in buluşmalarını tesadüfe bağlamıştır.

niyetiyle, (yazar ise sanki kadınlar hakkında ne düşündüğünü dile getirmek için) Hüseyin Siret'in bir şiirini okumaya başlar. Şiirin son bendi şöyledir:

“Kadınlar, ah kadınlar, dikenli güllerdir

Sakın dokunmayınız, onlar incitir, kanatır

Batar dikenleri, mecrûh olur nevâzîsiniz...” (Selâhaddin Enis, 1328:

51)

Şiirin “masum ve vefâkâr kadınları itham için” yazıldığını düşünen Neriman'a, Semih'in 'in cevabı şöyledir: “...kadın, sadâkat, aşk-ı müebbed...Bunlar yek-digerine o kadar yabancısıdır ki... (Selâhaddin Enis, 1328: 51)

Neriman, eşinin masumiyetini ve iyi bir insan oluşunu ne kadar takdir ederse etsin Semih'e olan hislerini kabulde, Semih'e göre, daha net, daha müsterihtir. Örnek olarak neredeyse dekor olarak kullanılan oğlunu bu noktada pek de aklına getirmez.

Neriman'ın evli bir kadın oluşunu, Haydar Nebil'in ihaneti hak etmeyen bir eş oluşunu, aile kutsiyetini, hatta Neriman'ın çocuğunu düşünen de vicdan muhasebesine giren de Semih'tir. Gerçi Neriman ve Haydar Nebil'in oğlu Ercüment, Neriman'ın evliliğini ve yasak aşkını sorguladığı bir anda Neriman'ı kaygılara sevk eder ama bu sadece düşüncede kalır. Roman boyunca Ercüment tamamen bir figürdür. Hatta Ercüment, “*bir demir zincir*”olan kocası Haydar Nebil'in Neriman'ın *kucağına bıraktığı çocuk*”tur:

“Artık Semih'in yanında Haydar Nebil, Neriman'ın nazarları önünde düşüyor, düşüyor, düşüyordu. Fakat evvelden beri bir heyecan-ı samimî aşk ile sevemediği ve şimdi de Semih Vecdi'nin mevcudiyetiyle Neriman'ın nazarında elim ve ani bir tenzille alçalan Haydar Nebil, bu demir zincir kendisini bağlamış, kendisinin aguş-ı mâderânesine bir çocuk, nevâzîslere şefkatlere, ona muhtaç bir çocuk tevdî etmişti. Onu en ziyade kıvrandıran, üzen, çırpındıran o idi, Ercüment idi... O çacuk ebedî...Şimdi nazarları önünde bu çocuğun heyulâsı sanki büyüyor. Kendisinin yanına gelerek kulaklarına fısıldıyordu: “Artık onu unut.. Geçmiş aşkını, Semih'i, hepsini... Çünkü sen artık Semih'e ait değilsin. Çünkü bak.. Ben varım!...” (Selâhaddin Enis, 1328:70-71)

Neriman'ı asıl düşündüren, aşkının geçtiği yolda” *'serilen iki kalpten hangisini ezip çiğneyeceği idi. Semih'in kalbini mi Haydar Nebil'in kalbini mi?'* (Selâhaddin Enis, 1328: 57) Yazar, bu noktada Naturalizm bir yana adeta Ahmet Mithat romantizminin örneğini verir. Sözde Neriman'ın içinden geçenleri seslendirirken, Neriman'a karşı olabildiğince merhametsizdir: Hangisini seçmelidir? Neriman'ın bu kadar “*yüksek, yetişilemez, serâbî emelleri “varken..”*” *Kendisini bunlara yetiştirecek, bu isteklerinin zirvesine kavuşturacak kullar*” lazımdır. “*O eğer bu zirveye ulaşırsa o zaman “Biraz*

mesut olabildim” (Selâhaddin Enis, 1328: 57) diyebilecektir. Bu cümlelerle ihtiraslı ve merhametsiz bir kadın portresi çizen yazar, hemen ardından Neriman'ı güzel bir kalp ve ruhtan etkilenen hisli bir kadına dönüştürür:

“Oh, fakat Semih... Onda başka bir kalp, başka yüksek mehâsinperest bir ruh vardı. Bir ruh ki, onu Neriman gaye-i hayâli ithaz etmişti..Husûsiyle Semih Vecdi'nin öyle pür-nem, ağlayan, meyus gözleri, öyle sakin, melâl, alûd, muzdarip bir çehresi ve tavrı vardı ki Neriman'a, bütün her şeyi unutturmaya kifâyet ederdi.” (Selâhaddin Enis, 1328: 57-58)

Kimi sahnelerle Neriman sevdiğini kıskanan bir kadın olarak gösterilir. Örnek olarak Semih'in dışarı çıkmak istediği bir gün Neriman buna izin vermez. Semih'in gitmesi Neriman'a mağlubiyet hissi vereceğinden genç kadın, onu kesin olarak gitmekten men eder. Bu vakada yazarın dikkatimizi çekmek istediği ayrıntı Neriman'ın kıskançlığı değil, yenilgiye tahammülsüzlüğüdür. Neriman'ın bu keskin çıkışı Semih'i durdurur. O da meselenin “mağlup olmak – kazanmak” olduğunu hisseder. Mağlup olmuştur. Bu kadın onu korkutmaktadır.

“Zaten 'şehvet ve kadın' önünde alçalmayan hiçbir kuvvet yoktu. En yüksek ve maalişperver ruhlar, bir kadının huzur-ı şehvetinde mahkûm-ı sukût ve tenezzül ederler.” (Selâhaddin Enis, 1328: 215)

Bu cümlelere iki açıdan bakmak yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi Semih'in -asında yazarın- aşk anlayışı, ikincisi ise Natüralist düşünme eğilimi ya da çabasıdır. Roman boyunca aşkı hafif buseler, romantik itiraflar, tatlı dokunuşlarla hisseden Semih, içkinin etkisi ve Neriman'ın ısrarıyla da olsa cinsel birlikteliği yaşar ve bunu aşkın masumiyetini yok eden, aşkı çirkinleştiren bir yakınlaşma olarak görür. Neriman'la aşklarına mani olan evlilik kurumu, masum eş, ilgi ve şefkate muhtaç küçük çocuk gibi ciddi ve ahlâki engellerin hiçbirisi aşkın varlığına şehvet kadar güçlü engel teşkil etmezler. *Cehennem Yolcuları*'nda da Yakup, Necla'yla birlikte olmalarının ardından aynı hezeyanlara uğrar. Cinsellik adeta çirkin, hayvani bir eylemdir. İkinci dikkat çeken noktaysa, insanın elinde olmayan tabiat unsurlarına ya da tesadüflere karşı çaresiz oluşunu, akıntıya kapılışını yazarın, şehvet ve kadın unsurlarını kullanarak göstermek istemesidir ki bu da ilk eserden itibaren Selâhattin Enis'in acemice de olsa Natüralist anlayışı kavramaya ve eserlerinde yansıtmaya çalıştığını göstermektedir.

Sosyal ve Yasal Bir Kurum: Evlilik ve Kadın:

Neriman evliliği aşkı yaşamada engel görür. Artık Haydar Nebil'den tiksiniyordur. Zaten kendi rızasıyla evlenmediği bir adamı boşayamayacak oluşuna da anlam veremez. Oysa Haydar Nebil, kendisini boşama hakkına sahiptir. Bu durum Neriman'a göre kadına, *'kocanı zorla seveceksin'*

demektir. Neriman sevmenin zorla, dayatmayla olamayacağını farkındadır. Yasalar erkeğin bir başka kadını sevmesini suç ve kusur kabul etmiyorsa kendisinin de bir başka erkeği sevmesi suç olarak kabul etmez. Neriman geceleri herkes uykudayken “*bu uzun ve hâlli müşkül muammayı tahlil etmekle meşgul*” olur (Selâhaddin Enis, 1328: 73) Neriman'ın sosyal düzeni, toplumun doğrularını ve yasaları böylesi hassas bir konuda kendi kendine de sorgulasa kadının bir birey olarak kendi varlığını kabul edişi ve fikirlerini savunması Servet-i Fünûn dönemi kadın algısını hatırlatmaktadır. Aynı düşünceler, Meşrutiyet sonrası hızla yayılan kadın hareketlerine ise küçük bir yakınlık gösterme sayılabilir. Küçük bir yakınlık dememizin sebebi Neriman'ın bunları tartışmaması, sadece geceleri yatağında kendi kendine düşünmesidir.

Neriman, dönem itibariyle Meşrutiyet eseri olsa bile Servet- i Fünûn döneminin duyusu, düşünüş, kadına bakış gibi yönlerini yansıtmaktadır. Romanda kadın, düşünen, sorgulayan, ne istediğini bilen bir bireydir. Ancak sorguları sadece aşk ve evlilik kurumu üzerinedir. Neriman'ın roman şahsiyeti olarak başarılı çizilememesi, eserin acemilik ürünü olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Örnek olarak Neriman, “ihtiraslı” olarak ifade edilmekte ama ihtirasına ilişkin bir olay ya da durum sergilenmemektedir. *Neriman* romanında karşımıza getirilen kadın, kocasına ihanet eden âşık kadın tiplemesine örnektir. Yazarın, Neriman'ın ihanetini mazur görüşü, kendi rızasıyla evlenmeyenlerin mutsuz yuvalar kuracağı noktasındadır. “Neriman, masum mu ihtiraslı mı, hassas ruhlu mu içten pazarlıklı mı?” sorularının cevabı açık bir şekilde romanda yer almaz. Yine de *Neriman*, yazarın sonraki eserlerinde göreceğimiz keskin hatlarla çizili uç kadın örneklerinin denemesi niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- ATABEYOĞLU Cem (2011) “Babam Salâhaddin Enis”, *Zaniyeler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BANARLI Nihat Sami (1979) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Fasikül: 16, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Cevdet Kudret (1967) *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- ENGİNÜN İnci (2010) *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (5.b.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ESEN Nühket (1997) *Türk Romanında Aile Kurumu 1870-1970*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- GÜNDÜZ Osman (1988) “Meşrutiyet Yıllarında Anti- Feminist Bir Hikâyeci Selâhaddin Enis”, *Türk Dili* C:LV Sayı: 435.

- GÜRANİ ARSLAN Nur (2003) *Selahattin Enis'in Romanlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yıllarına Bir Bakış*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAVCAR Cahit (1985) *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KEFELİ Emel (2014) *Batı Edebiyatında Akımlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları. NECATİGİL Behçet (1977) “Naturalist Eserlere Özellikle “Zaniyeler” Adlı Romanı ile Öncülük Eden Yazar Selahattin Enis”, *Milliyet Sanat Dergisi*, İstanbul: 10 Haziran, Sayı: 235
- OKAY M. Orhan (2013) *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Salâhaddin Enis (1328) *Neriman*, İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi.
- Salâhaddin Enis (1989) *Zaniyeler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Salâhaddin Enis (2012) *Bataklık Çiçeği*, Hazırlayan: M. Kayahan Özgül, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- SINAR Alev (2003) “Edebiyata Yansıyan Kriz: Sözde Kızlar ve Zaniyeler Örneği”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 4.
- UĞURLU, S.B.- BALIK, M.(2008) “Nazlı Eray Öyküsünde Kentli Kadın Kimliği”, *Yazın ve Değişbilim Araştırmaları*, İzmir Ekonomi Üniversitesi.